

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 68.032.2025
в Одеському національному
університеті імені І.І. Мечникова
доктору історичних наук,
професору, завідувачці кафедри
археології, етнології та всесвітньої
історії Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова
Сминтині Олені Валентинівні

Відгук

офіційного опонента **Лакішика Дмитра Михайловича**, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» на дисертацію

Самофатова Михайла Ігоровича на тему: «Італія в політичних та економічних євроатлантичних інтеграційних процесах (1949-1999 рр.)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
032 «Історія та археологія», галузь знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження

Протягом другої половини ХХ ст. Італійська Республіка стала важливим актором у сфері євроатлантичної інтеграції та сприяла її зміцненню та розбудові. Італія стояла у витоків як європейської, так і атлантичної інтеграції. Починаючи з середини ХХ ст. і до сьогодення, саме ці процеси були вирішальними у розвитку як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави. Особливу значимість Італії впродовж десятиліть надавало її прикордонне положення з країнами Варшавського договору. Також без її участі не могли погоджуватися рішення про стратегічний розвиток таких організацій, як ЄЕС чи НАТО.

Окрім того, Італія виступала важливим посередником у перемовинах як всередині об'єднань, так і у відносинах із іншими акторами міжнародних

відносин. Завершення «холодної війни», підписання Маастрихтського договору сприяли прийняттю нової для країни ролі агента ЄС та НАТО у Балканському регіоні та Східній Європі в цілому. Завдяки цьому, Італія стала прикладом для багатьох держав, що обрали євроатлантичний шлях розвитку у постбіполярну епоху.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення

Рецензована дисертація загалом виконана на рівні сучасної історичної науки, визначається змістовністю і всебічним аналізом досліджуваних питань. Не викликає заперечень структура наукового дослідження, яка окреслює малодосліджені та дискусійні питання. Автор послідовно проаналізував матеріал, що дало можливість дослідити процес інтеграції Італії до євроатлантичних політичних та економічних структур у період з 1949 по 1999 рр.

Мета та основні завдання дисертаційної роботи сформульовані чітко і логічно, визначаються науковою новизною. Чіткі дослідницькі завдання, що представлені у дисертації, є адекватними характеру обраної теми, предметно окреслюють наукову позицію автора, створюють можливість всебічного й об'єктивного розкриття даної теми.

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, хронологічні та територіальні межі роботи, охарактеризовано методи дослідження, науковому новизну, практичне значення, зазначено апробацію результатів.

Перший розділ містить ґрунтовний аналіз джерельної бази та історіографії проблеми. У процесі дослідження автором використано широкий комплекс джерел, які умовно були поділені на кілька груп. Першу групу складають офіційні документи та інші джерела виконавчої влади, які дають можливість проаналізувати формування та реалізацію політики країни. Другу групу джерел представляє дипломатичне листування. Цей тип документів нерідко має більш високу ступінь достовірності, ніж офіційні документи. Третю групу джерел репрезентує періодична преса, яка містить у собі програмні статті державних та політичних діячів, публікації партійної преси, інтерв'ю. Четверту групу,

мемуари – представляють опубліковані спогади італійських та зарубіжних історичних постатей. Отже, аналіз широкого кола джерел надає можливість дослідити участь Італії в діяльності євроатлантичних інституцій в 1949-1999 рр.

Бібліографія роботи структурована в межах кількох історіографічних груп (італійська, американська, британська і українська). Однак, в українському науковому просторі до нині не було комплексно досліджено політику Італії між 1945 та 1990 рр.

У *другому розділі* дисертант проаналізував основні складові залучення Італії до євроатлантичних інтеграційних процесів.

Одним з головним завдань Італії повоєнного періоду був вступ до НАТО (1949 р.). Оскільки італійська армія не змогла б належним чином протистояти імовірному наступу зі сторони Югославії без допомоги військового контингенту союзників, розміщеного у Європі. Додатковим ускладнюючим фактором була наявність зброї у чисельних груп колишніх партизан-комуністів, які могли би розпочати серію повстань одночасно з вторгненням. Окрім того, без фінансування та постачання озброєння з боку союзників італійська армія була не в змозі модернізуватися.

Наступним кроком євроатлантичної інтеграції Італії був її вступ до ЄОВС у 1951 р., який став логічним розвитком подій після вступу до НАТО. Окрім дипломатичного значення, це суттєво зміцнило позиції італійської економіки, особливо важкої промисловості, зокрема сталеливарної галузі.

Для 1950-х – першої половини 1960-х рр. було характерним превалювання економічних питань над політичними у зовнішній політиці Італії. Завдяки участі в ЄОВС Італія отримала доступ до дешевого вугілля, а також ринків збуту. Держава змогла вибудувати потужну металургійну промисловість, яка стала основою для розвитку інших сфер економіки. В 1949-1962 рр. Італія вийшла на одне з перших місць у світі за темпами економічного розвитку.

У *третьому розділі* дисертації досліджується еволюція зовнішньої політики Італії в рамках євроатлантичної інтеграції у 1960-1980-і рр.

Період 1962-1973 рр. був позначений у зовнішній політиці Італії активізацією двосторонніх відносин з США, у внутрішній еволюцією внутрішньої партійної системи. Найбільшу інтенсифікацію розвитку італійсько-американським відносинам на цьому етапі приділяв Дж. Кеннеді, який значно підвищив статус Італії в рамках НАТО і доклав зусиль для перетворення країни на модель розвитку для інших західноєвропейських демократій. Однак, незважаючи на постійні італійсько-американські контакти на найвищому рівні, Італія залишалася лише другорядною країною в рамках НАТО.

Внаслідок нафтової кризи 1973-1974 рр. Італія втратила частину свободи дій у зовнішній політиці і все більше підпорядковувала її загальній лінії ЄЕС та НАТО. До зменшення зовнішньополітичного впливу призводила і «розрядка» в міжнародних відносинах. Її наслідком стало послаблення ролі Італії як посередника між Заходом і Сходом – стратегії, яку виробила італійська дипломатія у попередні десятиліття. Натомість країна все більше залучалася у євроатлантичні інтеграційні процеси в якості країни «середньої ваги», яка рідко започатковувала нові ініціативи, але без згоди і участі якої реалізація рішень ЄЕС та НАТО були б неможливими.

Період 1973-1980 рр. став невдалим, якщо не провальним, для позицій Італії в рамках тодішньої системи міжнародних відносин. Головними причинами невдач стали кризи 1973-1974 рр. та 1979 р., які змінили глобальну кон'юнктуру ринку. Різке підвищення цін на нафту та природний газ боляче вдарили по італійській економіці, яка була майже повністю позбавлена власних енергоресурсів. Економічні проблеми вилилися у внутрішньополітичну кризу, яскравим виявом якої був сплеск терору з боку радикальних політичних груп.

Перша половина 1980-х рр. характеризувалася відходом від розрядки і початком нової гонки озброєнь між США і СРСР. Однак фактор нового етапу «холодної війни» у зовнішній політиці Італії у 1980-ті рр. почав відігравати все значно меншу роль. Натомість на перший план для країни як і зовнішній, так і внутрішній політиці, почав виходити саме процес європейської інтеграції. Пріоритетом для Риму стало поглиблення інтеграції в рамках ЄЕС. Саме Італія

відіграла одну з ключових ролей у рішенні 1985 р. про перехід від суто економічної інтеграції європейських держав на наступний рівень розвитку.

У четвертому розділі дослідження проаналізовано новий етап участі Італії в євроатлантичних інтеграційних процесах.

Період кінця 1980-х – початку 1990-х рр. став потужним імпульсом для зміни зовнішньополітичних орієнтирів країни. До кінця «холодної війни» Італія була, в першу чергу, зосереджена на співпраці з США в рамках НАТО і позиціонувала себе як посередника між західним та комуністичним блоками держав. Протягом 1990-х рр. на перший план вийшов процес європейської інтеграції, який значно поглибився в рамках ЄС. Ставлення до нового формату європейської інтеграції стало основною лінією вододілу в італійській політиці в 1990-і рр. Підписання Маастрихтської угоди породило у суспільства очікування щодо швидкого реформування держави. Це також вплинуло на розгортання процесу «Танджентополі» у 1992-1994 рр., який знищив стару політичну систему Першої республіки. Вимоги ЄС щодо проведення реформ сприймалися як єдиний можливий шлях розвитку країни.

У висновках логічно наведено головні підсумки дослідження. Вони відповідають поставленим завданням, підтверджують наукову новизну та повною мірою відображають результати дослідження. Висновки дисертації дають уявлення про роль Італії в політичних та економічних євроатлантичних інтеграційних процесах (1949-1999 рр.).

Список використаних джерел та літератури свідчить про те, що під час роботи було залучено значний масив документів, проаналізовано сучасні результати наукових досліджень з питань політичної та економічної участі Італії в євроатлантичних інтеграційних процесах другої половини XX ст.

Ознайомлення із текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом, оформленням вона відповідає вимогам, що ставляться до даного виду робіт і є завершеним дослідженням. Стиль викладення матеріалів є науковий, між частинами дисертації наявний чіткий зв'язок і послідовність.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження Михайла Ігоровича Самофатова виконане в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри археології, етнології та всесвітньої історії факультету історії та філософії ОНУ імені І.І. Мечникова № 351 «Застосування методів інтелектуальної історії в гуманітарних науках: контекстуальний підхід до вивчення текстів».

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків.

Наукові положення, висновки та рекомендації викладені у дисертаційному дослідженні Михайла Ігоровича Самофатова, варто визнати науково достовірними й обґрунтованими. Дисертаційне дослідження ґрунтується на загальнонаукових (аналіз, синтез) та спеціальних історичних методах дослідження, таких, як історико-генетичний, історико-синхронний та історико-системний методи. Історико-генетичний метод дозволив простежити трансформацію євроатлантичного вектору розвитку Італії від зародження до кінця XX ст., виділити основні етапи його еволюції. Історико-синхронний метод надав можливість співставити ключові процеси історії політичного і економічного розвитку Італії з аналогічними процесами в історії євроатлантичної інтеграції та показати їх взаємозалежність. Історико-системний метод дозволив підтвердити на матеріалах дослідження наявність постійних констант у зовнішній політиці Італії.

Результати дослідження були апробовані на 11 наукових і науково-практичних конференціях, зокрема міжнародних.

5. Основні наукові результати, одержані автором та їх новизна

Отримані М.І. Самофатовим результати над темою дисертації є самостійними, оригінальними і характеризуються новизною. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням євроатлантичної інтеграції Італії впродовж другої половини XX ст. опрацювавши значний обсяг архівних джерел і літератури автор дисертації отримав наступні результати:

- виділено основні етапи євроатлантичної інтеграції Італії як цілісного історичного процесу;

- визначено місце «східної політики» Італії 1960-1980-х рр. у контексті загальної стратегії розвитку ЄЕС та НАТО;
- уточнено взаємозв'язок між розвитком внутрішньополітичних процесів в Італії із загальними процесами у євроінтеграційних структурах та НАТО;
- проаналізовано вплив глобальних та регіональних економічних процесів на перебіг євроатлантичної інтеграції Італії;
- з'ясовано положення Італії у системі міжнародних відносин другої половини ХХ ст.
- аргументовано висновки про розвиток особливих відносин між Італією та США в рамках атлантичної співпраці під час «холодної війни»;
- доведено, що європейська інтеграція була ключовим фактором впливу на політичний розвиток Італії впродовж 1990-х рр.

Основні положення дисертації та її результати викладено в 11 публікаціях, 5 із яких – статті в українських фахових виданнях, 6 – матеріали наукових конференцій.

6. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні знань про історію Італії ХХ ст. в українській історіографії, а також у розкритті деяких аспектів євроатлантичної інтеграції. Текст або окремі розділи дисертаційної роботи можуть бути використані під час підготовки монографій, наукових статей, підручників та навчальних посібників. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки лекційних та практичних семінарських занять.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави констатувати, що М.І. Самофатов цілком дотримався правил академічної доброчесності, в рукописі не знайдено некоректного цитування, ознак плагіату. Дисертація є оригінальним завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до оформлення дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

8. Зауваження та рекомендації до дисертації

Позитивно оцінюючи представлену до захисту дисертаційну роботу М.І. Самофатова та зазначаючи науковий доробок автора, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання.

1. У розділі 2, підрозділ 2.1 автор не достатньою мірою розкриває причини тимчасової кризи у франко-італійських відносинах 1949 р., як можливої перешкоди вступу Італії до ЄОВС.

2. На відміну від детального аналізу розвитку промисловості Італії в 1949-1962 рр., недостатньо приділено увагу аграрному сектору цього періоду.

3. Досліджуючи зовнішню політику Італії в період 1962-1973 рр. дисертант побіжно торкнувся проблеми її взаємовідносин з ФРН, одному з рушіїв європейської економічної інтеграції.

4. Необхідно зазначити щодо розгляду проблематики італійсько-американських взаємин у кінці 1980-х – 1990-х рр., а саме їх недостатнього аналізу періоду президентства Дж. Буша і Б. Клінтона.

5. У підрозділах 4.1 і 4.2 необхідно чіткіше виписати висновки для кращої репрезентації власне погляду автора дисертації.

6. В тексті дисертації присутні стилістичні та друкарські помилки, а також русизми, чого варто було б уникнути.

Зазначені зауваження та побажання не знижують наукової вартості дисертації, яка є закінченим, самостійним і оригінальним дослідженням.

9. Висновки щодо дисертаційної роботи

Актуальність теми, належний дослідницький рівень наукової роботи, використання автором різного виду джерел. Проведений аналіз наукової літератури, введення до наукового обігу нових фактів дають підстави вважати, що тема розкрита повністю, завдання, які ставив перед собою дисертант успішно виконані, висновки є обґрунтованими.

Кваліфікаційна наукова робота Михайла Ігоровича Самофатова на тему: «Італія в політичних та економічних євроатлантичних інтеграційних процесах (1949-1999 рр.)», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності

032 «Історія та археологія», галузь знань 03 Гуманітарні науки є актуальним, завершеним дослідженням, що виконано на належному науково-теоретичному рівні з логічним викладенням матеріалу.

Враховуючи вище зазначене, можна вважати, що дисертаційна робота на тему: «Італія в політичних та економічних євроатлантичних інтеграційних процесах (1949-1999 рр.)» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21 березня 2022 р. та №502 від 19.05.2023 року, а її автор Самофатов Михайло Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

Кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу трансатлантичних досліджень
Державної установи

«Інститут всесвітньої історії НАН України» Дмитро ЛАКІШИК

Підпис засвідчую:

Вчений секретар
Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»,
к.політ.н., доц.

8 травня 2025 р.

Олександр ДЕМЕНКО